

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ім. Івана Боберського

Кафедра хореографії та мистецтвознавства

**Витоки світової культури і мистецтва.
Культура і мистецтво Стародавнього Сходу.**

(тези лекції для студентів V курсу)

Із дисципліни «Світова культура і мистецтво»

Рівень вищої освіти – другий магістерський

Спеціальність 024 Хореографія)

Склав : професор кафедри хореографії

та мистецтвознавства

доктор мистецтвознавства Одрехівський Р. В.

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

на засіданні кафедри хореографії та
мистецтвознавства

Протокол № 1 від «31» серпня 2022 р.

Зав. кафедри: проф., к.п.н. _____ Сосіна В. Ю.

Львів 2022

План лекції

1. Витоки світової культури і мистецтва.
2. Культура і мистецтво Стародавнього Сходу.

Список літератури

1. Кравець М. С. Культурологія. Київ. Просвіта, 2015. 320 с.
2. Левчук. Л. Історія світової культури. Київ. Центр навчальної літератури. 2019. 398 с.
3. Лекції з історії світової та вітчизняної культури. Навчальний посібник. Яртись А. В., Шендрик С. М., Черепанова С. О. та інші. Львів. Світ. 1994. 564 с.
4. Піча В.М. Культурологія. Посібник. Київ. Знання, 2015. 360 с.

1. Витоки світової культури і мистецтва.

Первісна релігія.

Складову частину первісного суспільства, його історію становить релігія. Більшість вважають появу релігії не ближче 40 тис років тому – Кроманьйонська епоха (Франція, грот Кроманьйон). Дійшли пам'ятки, прикраси. Можливо, уже був класовий поділ суспільства. Первісна людина вірила, що складається із двох частин – тіла і душі.

Ще одна із форм релігійних вірувань – це *фетишизм* (франц – ідол, талісман). Це – природні, або створені людиною предмети. Ототожнення із природою – виник *тотемізм* (індіанською мовою племені оджибве слово означає «його рід») – віра у зв'язок існування між родом та його тотемом. Тотем мав кожен рід, але йому не поклонялися. Походження тотемізму до сьогодні не вивчено.

Ще одною формою вірування первісного суспільства вважається *магією*. (грец магія – чаклунство).

Епоха палеоліту (давня кам'яна доба) починається з початком антропогенезу, а закінчується в X тисячолітті до н. е.

Рання людина була повільнішою і слабкішою, ніж великі хижаки, не мала такої природної зброї, як ікла та кігті. Люди навчилися компенсувати ці недоліки, використовуючи камінь, кістку, дерево. Майстри раннього палеоліту створювали гострі знаряддя, сильно б'ючи каменем об камінь. Вибіралося тверді гірські породи, частіше за все кремій. Найдавніша з відомих на Землі — це стоянка ранніх людей, яка знайдена Люїсом Лікі в знаменитій Олдувайській ущелині в Танзанії. Вона має вигляд скупчення каменів і кісток тварин. Вік стоянки датують двома мільйонами років.

Предки сучасної людини все більше відділялися і віддалялися від тваринного світу. Виготовлення знарядь праці, випрямлення постави, зміна

ходи, спільні узгоджені дії, що вимагали сигнальної системи, м'ясна їжа вдосконалювали наших пращурів. Близько 1,5 млн років тому з'явилося ручне рубило — своєрідний тип універсального за призначенням кам'яного знаряддя листоподібної форми. Приблизно 300—200 тисяч років тому люди оволоділи вогнем. Одним з його джерел, ймовірно, були дерева, що загорілися від блискавок. Невипадково у багатьох народів збереглися легенди про героя, що викрав небесний вогонь і подарував його людям (наприклад, грецький міф про Прометея). Спочатку вогонь тільки підтримували. На одній з палеолітичних стоянок в Китаї археологи знайшли шар попелу товщиною 6 м.

Близько 200 тисяч років тому почалася льодовикова епоха. Люди опинилися в дуже жорстких природних умовах, проте виявили себе гідними їм протистояти. Найістотніші зміни належать до останньої стадії палеоліту — так званого верхнього палеоліту (XXXV—X тисячоліття до н. е.). На цей час сформувалася людина сучасного антропологічного типу — «людина розумна» — кроманьйонець (за назвою грота Кро-Маньйон у Франції — місця перших знахідок викопних останків таких людей). Люди в цей період заселили всі континенти, за деякими скелетами вже можна простежити ту чи іншу сучасну расу (європеїди, монголоїди, негроїди).

У виготовленні кам'яних знарядь з'явилася нова техніка: від кам'яного ядрища-заготовки (нуклеусу) відколювали вузькі кам'яні відщепи. Виникла спеціалізація знарядь — ножі, скребки, пилки, наконечники. Від майстра вимагалася віртуозна точність обробки каменю: щоб виготовити кам'яний ніж, наприклад, треба було вдарити понад 250 разів.

Люди вже жили не тільки у створених природою схованках (печерах, гротах), з'явилися різні види штучного житла: вириті в землі і накриті зверху кістками мамонта; повністю побудовані з бивнів, з вогнищем у центрі; довгі, овальні, з декількома вогнищами. Дослідження житла дозволяють робити висновки про соціальний лад верхнього палеоліту. Основним осередком, очевидно, була родова община, яка нараховувала біля сотні людей. Згуртованість родового колективу доводить складне полювання на бізонів, печерних ведмедів, биків, мамонтів, вовнистих носорогів. Мисливці заганяли тварин у ями-пастки, ущелини, прірви. Під скелею біля Солютре у Франції знайдені скелети 10 тисяч диких коней. Схоже кістковище бізонів знайдене в Україні біля Амвросіївки у Донецькій області.

Середня кам'яна доба — мезоліт (X—VI тисячоліття до н. е.) є яскравим доказом сильного впливу природного середовища на життя і еволюцію людства. Закінчився льодовиковий період, потеплішав клімат, оновилися флора і фауна. До того часу належить важливий технічний винахід — лук і стріли. Відповідно великі общинні об'єднання змінилися на невеликі колективи мисливців. Після танення льодовиків з'явилися великі водні простори, поширилося рибальство. Змінився характер збиральництва — його основою став збір диких злаків. Як матеріал для виготовлення знарядь широко використовувалася кістка. Ефективнішою була нова так звана мікролітична техніка обробки кременю: виготовлення пластин-вкладишів зовсім невеликого розміру — мікролітів. Наприклад, основу серпа

робили з кістки, а лезо становили мікроліти. В мезоліті люди освоїли плавання на колодах і плотах. Почалося приручення тварин, першим прирученим був собака.

Загальний характер образотворчого мистецтва порівняно з попереднім етапом зберігся, проте, на відміну від палеоліту, в мезолітичних розписах провідне місце належить людині, її діям. З'являються сюжетні композиції: полювання, танок тощо. Художник уже прагне передати внутрішній зміст, динаміку того, що відбувається. Це свідчить про нові завдання, які вирішувало мистецтво.

Приблизно в V—III тисячоліттях до н. е. люди почали використовувати для виготовлення прикрас і знарядь перший метал — мідь. Спочатку кували чисту мідь холодною, а згодом навчилися вилучати мідь з руди шляхом плавлення. Появі плавильної печі, ймовірно, передувало будівництво гончарних печей. Але мідь поступається каменю в міцності і тому витіснити його не могла. Виділяють перехідний період — енеоліт (мідно-кам'яна доба). За формами життя, типом господарства він схожий на неоліт. Енеолітичною є дуже яскрава трипільська археологічна культура на території сучасної України.

Первісне мистецтво.

Його синкретичний характер. Його перші здобутки.

Продуктом вірувань у надприродне було тип вірувань – демонічний, який зародився ще у мезоліті й еволюціонував у наступні епохи. Два поверхи – вірування у духів, у рожениць.

Палеолітичне мистецтво в Україні.

Культури стародавніх цивілізацій.

У народах Стародавнього Сходу – розвинуте землеробство, штучне зрошення, винайдення плуга, застосування колеса, застосування круга у гончарстві – розвиток ремесла. В окремих районах – металургія, мідь, бронза, залізо, а потім – залізо. Первісні релігійні вірування переросли у державну релігію.

Однак, навколо були кочові племена. Це зумовило певний консерватизм цих цивілізацій.

Визначною пам'яткою української та світової культури є пам'ятки епохи неоліти – мідно-кам'яного віку, трипільська культура (приблизно 3500-1700 р. р. до н.е.).

2. Культура і мистецтво Стародавнього Сходу.

Культура Месопотамії.

Природньо історична область між тигром та Євфратом. Шумер – на півдні, Аккад – посередині. На цій території періодично панували шумери (V-IV тис. до н.е., в Біблії – земля Сенаар), вавілоняни (з 2225 р. до н.е.), асирійці (приблизно з 1500 р. до н.е.), перси (632-539 р. до н.е. - Нововавілонське царство).

На противагу міцному, консервативному життю Єгипту, у Дворіччі змінювались одна за одною імперії. Єгипет – моноетнічна держава, тоді коли на території Дворіччя були у свої часи різні культури і нації. Однак завойовники, як правило, переймали культуру завойованих.

Держави Стародавньої Месопотамії. Особливість найдавнішої політичної історії Месопотамії полягає в тому, що тут існувала не одна, а декілька держав, які по чергово домагалися переваги в регіоні. У кінці IV – на початку III тисячоліття до н.е. на півдні Дворіччя виникли міста-держави Ур, Урук, Лагаш, об'єднані істориками збірною назвою Шумер (на ім'я народу, що жив там). Дещо пізніше сформувалося і почало завоювання царство Аккад. У III тисячолітті до н.е. велика частина Месопотамії потрапляє під владу Вавілонського царства. Потім, з XVI ст. до н.е., посилюється міць Асирії (її столиця – місто Ніневія). Після нового недовгого піднесення Вавілона в VI ст. до н.е. Межиріччя було завойоване північним сусідом – Персією (Іраном).

Культура цих держав мала певні відмінності, але чітко простежується її спадкоємність, спільні риси. Месопотамію часто називають колискою людської цивілізації. Багато що з того, що становить сучасну культуру і оточує нас в повсякденному житті, виникло саме там.

Стародавній Єгипет.

Цивілізація Стародавнього Єгипту, що виникла близько 4000 років до н. е., була однією з найдавніших у світі. Вигідні природні умови сприяли дуже ранньому розвитку культури і мистецтва в Стародавньому Єгипті. У цю епоху стародавні єгиптяни уміли виготовляти витончені ювелірні прикраси з дорогоцінних металів, з'явилася писемність, поступово стали накопичуватися наукові знання.

Давньоєгипетську мову вчені знають за величезною кількістю збережених написів ієрогліфічної писемності, виконаних на камені і папірусах. Єгипетська мова є однією з найдавніших писемних мов світу — найраніші зі стародавніх текстів, що дійшли до нас, припадають на злам 4-го і 3-го тисячоліть до н. е.

Одним з найвизначніших досягнень єгиптян була система писемності, якою можна було передавати багато відтінків думок, складні порухи людської душі. Архітектура Стародавнього Єгипту відома за спорудами гробниць — піраміди Гізи, храмових і палацових комплексів — Луксорський храм, палаци Амарни. У Стародавньому Єгипті не було однієї спільної релігії, а були розмаїті місцеві культу, присвячені певним божествам. У галузях науки, медицини та математики Стародавній Єгипет досяг високого, як на свій час, рівня. Традиційний емпіризм, про що свідчать папіруси Едвіна Сміта і Еберса (бл. 1600 р н. е.), вперше з'явився в Стародавньому Єгипті.

Стародавній Єгипет залишив світовій цивілізації величезну культурну спадщину, твори його мистецтва ще в давнину вивозили в різні куточки світу, і їх широко копіювали майстри інших країн.

В Єгипті ми вперше зустрічаємось із *розвинутим стилем*, який став джерелом європейських стилів.

Варто зазначити, що у стародавніх єгиптян було дещо інше розуміння краси і пропорцій, аніж у сьогоденної людини. Тому так незвично виглядають для нас пропорції давньоєгипетських меблів.

Кожна із речей творів єгипетського мистецтва (в тому числі і меблярство) сьогодні дивиться вповні органічно зі своїм оточенням у вітрині музею, та це відбувається не тільки з причини її древності, але й тому, що ця річ з самого початку звільняється від побутової зацікавленості, не менше завершеної і зануреної в стихію мовчання, ніж твори мистецтва пізнішого часу.

Меблі Стародавнього царства є масивні та максимально прості. Типовим зразком серед речей царського вжитку цієї епохи є трон цариці Хатеперес (IV династія, Старе царство).

Зроблені сучасними дослідниками уточнення дозволили виділити в його хронологічній системі такі етапи історії Стародавнього Єгипту: протодинастичний період (I—II династії) — 3000—2800 рр. до н. е.; Стародавнє царство (III—VI династії) 2880 — близько 2250 рр. до н. е.; перший перехідний період (VII—X династії) — близько 2250 — близько 2050 рр. до н. е.; Середнє царство (XI і XII династії) — близько 2050 — близько 1700 рр. до н. е.; другий перехідний період (XIII—XVII династії) — близько 1700 — близько 1580 рр. до н. е.; Нове царство (XVIII—XX династії) — близько 1580 — близько 1070 рр. до н. е.; період занепаду (XXI—XXX династії) — 1070—332 рр. до н. е., який завершився завоюванням країни Александром Македонським. Приведені дати потрібно розглядати як приблизні, причому більш точні пізніші з них, тоді як найдавніші можуть мати погрішності в межах кількох століть.

